

Vastaus valtuustoaloitteeseen

”Aloite, Perusopetuksen maksuton välipala kaikille”

2589/12.01.03.00/2025

KVALT 10.11.2025 § 84

KHALL 02.12.2025 § 298 → ohjattu vastattavaksi sivistyslautakunnalle.

Perusopetuksen välipala, taustaa

Kouluruokailusta säädetään perusopetuslaissa

Suomessa koululaiset ovat saaneet nauttia jo reilusti yli seitsemän vuosikymmenen ajan lailla turvatun maksuttoman kouluaterian. Suomalainen kouluruokailujärjestelmä on ainutlaatuinen ja kansainvälisesti arvostettu. Perusopetuslaissa säädetään, että oppilaalle on annettava jokaisena työpäivänä tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu, täysipainoinen ja maksuton kouluateria ([Perusopetuslaki \(628/1998, 31 §\)](#) (www.ruokavirasto.fi))

Lisäksi perusopetuslain 48 d §:n mukaan aamu- ja iltapäivätoimintaan osallistuvalla lapsella on tarjottava välipala. Perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminta on vapaaehtoista, maksullista palvelua. Perusopetuslaki ei siis velvoita opetuksen järjestäjää järjestämään erillistä välipalatarjoilua koulupäivän aikana.

Opetushallituksen ohjeistus välipaloista (www.oph.fi)

Kouluateria tarjotaan oppilaan koulupäivän rytmiin sopivasti, ja yksittäisten aterioiden välit eivät saisi venyä liian pitkiksi. Aamulla kotona syöty aamiainen auttaa jaksamaan aamupäivän. Kouluruokailusuositusten mukaan oppilaille tulee tarjota mahdollisuus maksuttomaan ravitsevaan välipalaan, jos koulupäivä jatkuu yli kolme tuntia koululounaan jälkeen. Oppilailla tulisi olla mahdollisuus nauttia täysipainoinen välipala viihtyisissä oloissa, jos koulutunnit tai harrastukset niin vaativat. Vaihtoehtoina ovat maksuton tai maksullinen koulun tarjoama välipala tai kotona tuodut eväät.

Perusopetuksen välipalakäytännöt Suomussalmella

Suomussalmella noudatetaan kouluruokailun osalta perusopetuslain mukaisia velvoitteita sekä välipalojen osalta Opetushallituksen laatimia suosituksia.

Suomussalmen kunnan koulujen lukuvuosisuunnitelmissa maksuttoman välipalan tarjoaminen määräytyy nykyisin:

”Koululla on tarjolla kello 12.45–13.15 välipala niille oppilaille, joiden koulupäivä matkoineen ylittää 1.–6.-luokkalaisilla seitsemän tuntia ja 7.–9.-luokkalaisilla kahdeksan tuntia. Välipalalla tarjotaan leipää ja leikkele sekä jogurttia, rahkaa tai kiisseliä välipalalistan mukaan. Aamu- ja iltapäivätoimintaan osallistuville sekä täydentävään varhaiskasvatukseen kuuluville oppilaille palvelumaksuun kuuluu aamu- ja/tai välipala.”

Lisäksi koulujen kerho- ja harrastustoiminnan ryhmissä on ollut osittain käytössä hankerahoitukseen pohjautuva kevyt välipalatarjoilu.

Kerho- ja harrastustoimintaan osallistuvien oppilaiden sekä opettajien erillisen ohjeistuksen mukaisin käytäntein myös muuten, on pitkinä koulupäivinä oppilailla ollut mahdollisuus tuoda kotoa oma välipala mukanaan kouluun.

Maksullinen välipala on ollut molemmilla kouluilla halukkaille tarjolla ruokapalveluiden välipalalistan mukaisesti.

Suomussalmen kunnassa toimii ruokakasvatuksen työryhmä, jonka koollekutsujana ja alulle laittajana toimii kunnan ruoka- ja siivouspalvelupäällikkö. Työryhmän tehtävänä on yhdessä oppilaiden ja opiskelijoiden kanssa kehittää ruokailua kouluissa ja päiväkodeissa. Suunnittelussa otetaan lapsia ja nuoria mukaan esim. erilaisten tapahtumien ja teemapäivien kautta.

Kohderyhmän ja volyymin määrittely

Kouluruokailusuosituksen mukainen rajausta välipalamahdollisuuden tarjoamiselle perustuu koulupäivän kesto. Mahdollisuus nauttia välipala, tavalla tai toisella, olisi suositusten mukaan oltava niillä, joiden koulupäivä jatkuu yli kolme tuntia koululounaan jälkeen. Käytännössä suositus kohdentuu niihin oppilaisiin, joiden koulupäivä jatkuu kello 13 jälkeen.

Suomusalmella on 7.1.2026 tilanteen mukainen perusopetuksen vuosiluokkien 1-9 oppilasmäärä yhteensä 479 oppilasta.

Lukiossa opiskelijoita 7.1.2026 tilanteen mukaan oli yhteensä 68.

Lukuvuodessa on 187–190 oppilastyöpäivää. Lukuvuodella 2025–2026 oppilastyöpäiviä on yhteensä 188.

Suomussalmen perusopetuksessa on päivittäin kello 13 jälkeen koulupäiväänsä jatkavia oppilaita keskimäärin yhteensä 300.

Vaikutusten arviointia

Valtuustoaloitteen vastauksen laadinnassa on tehty yhteistyötä Suomussalmen kunnan perusopetuksen koulujen rehtoreiden sekä ruoka- ja siivouspalvelupäällikkö Merja Heikkisen kanssa. Valmistelua käsiteltiin myös sivistyslautakunnan 28.1.2026 kokouksen yhteydessä pidetyssä erillisessä ”iltakoulussa”.

Kouluruokasuosituksen mukaisesti tarjoiltu välipala auttaisi oppilaita ja opiskelijoita jaksamaan koko koulupäivän ajan, kun energian saannissa ei olisi pitkiä taukoja. Ensiarvoisen tärkeää olisi, että jokainen oppilas ja opiskelija nauttisi jokaisena koulupäivänä kouluruokasuosituksen mukaisesti tarjolla olevan maksuttoman, lämpimän kouluaterian. Koululounaan hyödyntämisessä on mm. kouluterveyskyselyiden tulosten mukaan vielä kuitenkin parannettavaa, etenkin yläkouluikäisten sekä II-asteen opiskelijoiden osalta. Alakouluikäiset syövät lounaan oman opettajan ohjauksessa.

Valmistelun yhteydessä on arvioitu, että ruoan hävikki saattaisi muodostua myös suureksi, mikäli oppilaita ei saada sitoutettua päivittäin syömään tarjoiltua välipalaa. Vapaaehtoisuuteen perustuvan välipalan tarjoilumääriä on haasteellista, jopa mahdotonta, ennakoida. Kaikki lapset eivät välttämättä halua syödä välipalaa, vaikka siihen mahdollisuus tarjoutuisi.

Toisille oppilaille voivat kaverit, mukava välituntitekeminen, sää tai muut sekundääriset seikat mennä välipalan edelle ja välipala jäädä näin syömättä. Ruokahävikki voi päiväkohtaisesti muodostua suureksi. Jonain toisena päivänä oppilaita voi taas olla suuriakin määriä syömässä, jolloin lähtökohtaisesti jokaiselle tulisi kuitenkin kyetä tarjoamaan välipala päivittäin. Valmistelun yhteydessä keskusteltiin myös siitä, että välipalan tarjoaminen saattaisi aiheuttaa joillain oppilailla puntarointia kouluruokaluonaan hyödyntämisen ja välipalan välillä, omiin ruoka- ja makumieltymyksiin perustuen.

Välipalan tarjoamisen käytännön järjestelyiden osalta valmistelussa todettiin, että käytäntö lisäisi valvonnan tarvetta välipalan yhteyteen, koska välipalaa nauttiva oppilasmäärä olisi suuri. Valvonta on välttämätöntä ja rehtoreilla on mahdollisuus opetushenkilökuntaa siihen velvoittaa, joten asia pystyttäisiin hoitamaan. Ruokahuollon sekä siivouspalveluiden näkökulmasta välipalan valmistelu, tarjoilu sekä ruokailutilan siisteydestä huolehtiminen aiheuttaisi jonkin verran lisätöitä sekä toiminnan uudelleen organisointia.

Koulupäivän aikataulukseen liittyen todettiin, että välipalatarjoilu ja sen nauttiminen veisivät siihen osallistuvilta oppilailta koulupäivästä yhden välitunnin, sillä oppituntien kestosta ei voida leikata. Organisoinnissa olisi huomioitava myös se, että maksulliseen ap-/ip -toimintaan osallistuvat eivät olisi välipalalla samaan aikaan ruokasalissa, jolla joustavoitettaisiin välipalan tarjoamisen järjestelyitä. Tämä pystytään yksikön sisäisellä

ohjeistuksella ja aikataulutuksella hoitamaan, sillä ap-/ip -toiminta on vapaaehtoista ja kestää pitkälle iltapäivään.

Vaikutukset strategian toteuttamiseen

- Perusopetus vastaa toiminnassaan erityisesti strategian mukaisiin tavoitteisiin hyvinvoivan ja turvallisen arjen toteuttamisessa sekä ennaltaehkäisevien palveluiden kehittämisestä palveluiden piirissä oleville, hyvinvointia tukien. Välipalakäytänteiden kehittäminen on luonnollisesti kytkettävissä hyvinvointia tukevaksi palvelumuodoksi.
- Kouluterveyskyselyiden tulosten mukaan kouluruokailun hyödyntämisessä on Suomussalmella vielä ikäryhmittäin parannettavaa. Maakunnallinen nuorisovaltuusto on aiemmin lähestynyt kuntia II-asteen opiskelijoiden pitkien koulupäivien rasittavuuden ja energiansaannin turvaamisen näkökulmasta, vastaavasta asiasta on kyse perusopetuksen osalta nyt käsiteltävässä valtuustoaloitteessa.
- Lasten ja perheiden tukipalveluiden kehittäminen on strategian mukaisesti kokonaisuus, johon kuuluu eri toimialojen ja palveluyksiköiden erilaisia palveluita. Kunnassa on tehty selkeitä strategiaan pohjautuvia ratkaisuja, joilla mm. alle 18-vuotiaiden liikunnan harrastamista on tuettu tarjoamalla siihen tilojen maksuton käyttö. Kuntapäättäjät pohtivat ja ottavat kantaa samaan aikaan käsiteltävän valtuustoaloitteen kanssa mm. pienten lasten osalta maksutonta varhaiskasvatusta koskevaan kuntalaisaloitteeseen sekä lautakuntatasolla mahdollisen vähän liikkuvien lasten liikunnan tukemiseen tulevaisuudessa, kaikkien näiden toimien vastatessa kuntastrategian tavoitteisiin. Ennaltaehkäisevänä palveluna, strategiaa toteuttaen, on vuoden 2026 alussa aloittanut koulunuorisotyöntekijä työnsä perusopetuksessa kunnan omarahoitteisena palveluna.
- Kuntastrategian mukaisten tavoitteiden toteuttaminen ja palveluiden kehittäminen on osiensa summa ja jokaisella vapaaehtoisella tukitoimella on kustannusvaikutukset, jotka kuntatalouden kokonaisuudessa on pystyttävä hallitsemaan – näistä päättävät kuntapäättäjät.

Taloudelliset vaikutukset

Tekninen lautakunta on tarkistanut kokouksessaan 9.10.2025 §106 ateriahinnat 1.1.2026 alkaen. Koulujen laskutushinnoissa välipalan hinta nousi hieman, ollen nyt 1,9€/oppilas (alv. 0%)

1. Kaikille perusopetuksen vuosiluokkien 1-9 oppilaille jokaisena koulupäivänä (lv. 2025-2026 työpäivien mukaan) tarjolla olevan välipalan arvioidut enimmäiskustannukset olisivat:

$$479 \cdot 188 \cdot 1,9\text{€} = 171\,100\text{€}$$

Nykyisen linjauksen mukaan toteutuvat välipalakustannukset ovat vuodessa noin 28 500€ (lisäystä nykyiseen + 142 600€ vuodessa)

2. Lukion opiskelijat (68) + aikuisten perusopetus (11) eivät sisältyneet valtuustoaloitteen määrittelemään kohderyhmään. Taloudelliset vaikutukset on laskettu tiedoksiantona myös heidän osaltaan:

$$79 \cdot 188 \cdot 1,9\text{€} = 28\,200\text{€}$$

3. Kouluruokasuosituksen rajauksen mukaiseen kohderyhmään kuuluvien (kello 13 koulupäiväänsä jatkavien perusopetuksen oppilaiden mukaan laskettuna) lukumäärällä laskettuna:

$$300 \cdot 188 \cdot 1,9\text{€} = 107\,160\text{€} \text{ (lisäystä nykyiseen } 78\,700\text{€)}$$

Talousarvio vuodelle 2026 on laadittu ja hyväksytty (valtuusto 11.12.2025, §89) nykyisten perusopetuksen (ja lukion) toimintaa koskevien lakien ja linjausten mukaisesti. Hyväksytty talousarvio ei sisällä määrärahoja maksuttoman välipalan toteuttamiseksi, eikä sisäisessä palvelutuotannossa ole sitä huomioitu/sisällytetty ruokahuollon toiminta-/ käyttösuunnitelmaan. Mahdollinen muutos edellyttäisi talousarviomuutosta ja/tai raamivarausta tuleville talousarviovuosille.

Vaihtoehtoja

Valtuustoaloitteessa toivottiin kunnassa selvitettävän, olisiko mahdollista tarjota ilmainen välipala kaikille oppilaille.

Koska välipalan tarjoaminen on vapaaehtoista, eikä siihen ole velvoittavaa määräystä, on selvitystyön yhteydessä käyty eri toteutusvaihtoehtoja läpi.

1. **Kevytvälipala** eli hyvin säilyviä tuotteita esim. hedelmävälipala kaikille.

Edullisempi vaihtoehto esim. hedelmä: mandariini, banaani, omena 50-100g:
0,30-0,50 snt / kpl (riippuen vuodenaajasta)

- Kustannusvaikutus $0,5\text{€} \cdot 188 \cdot 479 = \text{n. } 45\,000\text{€}$ vuodessa
- Kustannusvaikutus $0,5\text{€} \cdot 188 \cdot 300 = \text{n. } 28\,500\text{€}$ vuodessa

Arvio toteutuksesta: Jos välipala muutetaan käytössä olevaa välipalalistaa "köyhemmäksi" kuin nyt on kuljetusoppilaille tarjolla, se saattaa aiheuttaa näkemyseroja huoltajissa, kuten on havaittu toisten opetuksen järjestäjien kokeiluissa. Kustannustehokas ratkaisu, jossa kohderyhmää rajaamalla hallitaan myös lisääntyviä kustannuksia. Ratkaisu ei vaadi niin paljon lisähenkilöstöä ja hävikin määrä on paremmin hallittavissa, koska hedelmät ovat hyvin säilyviä. Muodostuvan lisääntyvän biojätteen käsittely on hallittavissa.

2. **Kevyt omatoimivälipala valmistuotteita hyödyntäen** mukaan lounaalta (1 tuote) / tarjoilu välipala-aikaan

- Hedelmä/marjasmoothie, tetra tai muovipullo 200-250g
1,50– 2,30 € / kpl
- Piltti, hedelmäinen puuro, 90 g
1,20 € / kpl
- Energiapatukka 30 - 40 g
0,60 - 0,90 € / kpl
- Energiapatukka 70 g
1,50 – 1,90 € / kpl

Arvio toteutuksesta: Kustannukset valittavan tuotteen mukaan vaihtelisivat välillä: 34 000€ - 207 000€. / vuosi. On todennäköistä, että alkuinnostuksen jälkeen tarjotun välipalan nauttiminen vähenisi ja vaikuttaisi alentavasti kustannuksiin. Valmistuotteet eivät ole ravitsemusnäkökulmasta yhtä hyviä, kuin itse valmistettu välipalakokonaisuus. Valmispakattujen yksittäistuotteiden hyödyntämisen seurauksena roskan määrä lisääntyisi selkeästi, joka olisi huomioitava tarkoituksenmukaisesti.

3. **Kokeilu – päätöksenteko kokeilujakson tiedonkeruun perusteella**

Maksuttoman välipalan tarjoilukokeilu perusopetuksen 1-9 luokkien oppilaille, joiden koulupäivä jatkuu kello 13 jälkeen.

- Kokeilujakso esim. vko 11- vko 22 (2026) n. 60 oppilastyöpäivää, välipala Suomussalmen ruokahuollon välipalalistan mukaisesti.
- Kohderyhmään kuuluu n. 300 perusopetuksen oppilasta
 - Lukion ja aikuisten perusopetukseen osallistuvien (79) opiskelupäivän pituus täyttää myös kriteerit.
- Arvioidut kustannusvaikutukset enimmillään $300 \cdot 60 \cdot 1,9\text{€} = 34\,200\text{€}$
 - Lukio + aikuisten perusopetus $79 \cdot 60 \cdot 1,9\text{€} = 9\,000\text{€}$
- Kustannusvaikutuksia voidaan hallita kokeilujakson pituutta muuttamalla. 10 viikon kokeilujakson kustannusvaikutukset enimmillään n. 28 500€, 8 viikon kokeilujaksolla n. 22 800€ + mahdollisen lukion opiskelijoiden kustannukset.
- Kokeilussa on mahdollista huomioida sekä välipalalistan mukainen tarjoilu että kevyempi ns. juures-hedelmävälipala, jotta kokemuksia saataisiin kattavasti.

Arvio toteutuksesta: Mahdollisessa päätöksenteossa voidaan käyttää hyväksi kokeilujakson tiedonkeruuta toteutuneista välipalan käyttäjämääristä. Jakson toteutus vaatii valvonnan järjestämistä kouluilla sekä yhteistyötä ruokahuoltopalveluiden kanssa. Valtuuston hyväksymä talousarvio 2026 ei pidä sisällään mahdollisesta kokeilujaksosta aiheutuvia lisäkustannuksia. Lukion ja aikuisten perusopetuksen osallistuminen kokeilujaksoon on ratkaistava mahdollisen kokeilujakson yhteydessä. Välipalan tarjoaminen vie yhden kokonaisen välitunnin oppilaan koulupäivästä.

Loppuyhteenveto:

- Suomussalmen kunnassa käytössä oleva malli kouluruokailun järjestämiseksi on perusopetuslain mukainen. Kunnan käytössä oleva malli koulujen välipalakäytänteissä vastaa kouluruokasuositukseen pohjautuvaan Opetushallituksen välipaloja koskevan ohjeistukseen. Valtuustoaloitteen vastauksen laadinnassa tehdyn selvityksen ja vaikutusten arvioinnin perusteella nykymallin mukaisesta toteutuksesta ei selvityksen perusteella ole suoraan erityisiä syitä poiketa.
- Nykyisen suositukseen pohjautuvan mallin mukaisia kaikkia välipalan toteuttamisvaihtoehtoja käytetään: erillisin kriteerein määritelty oikeus

kunnan tarjoamaan välipalaan, itse ostettu välipala koululta, omat eväät mukana koululla sekä harrastustoiminnassa hankerahoitukseen pohjautuva pieni välipala osassa kerhoissa.

- Tarjolla oleva maksuton välipala auttaa varmasti koululaisia jaksamaan pitkän opiskelupäivän tukien tasaista energiansaantia, mutta vapaaehtoisuuteen pohjautuvana sen kaikkia vaikutuksia on ennakolta vaikea arvioida täsmällisesti. Hyvin maistuvan välipalan ei ole tarkoitus korvata kouluateriaa, vaan tukea toteutuessaan oppilaan koulupäivän kokonaisenergian saantia.
- Talousarvio vuodelle 2026 on laadittu ja hyväksytty (valtuusto 11.12.2025, §89) nykyisten perusopetuksen (ja lukion) toimintaa koskevien lakien ja linjausten mukaisesti. Hyväksytty talousarvio ei sisällä määrärahoja maksuttoman välipalan toteuttamiseksi, eikä sisäisessä palvelutuotannossa ole sitä huomioitu/sisällytetty ruokahuollon toiminta- / käyttösuunnitelmaan. Mahdollinen muutos edellyttäisi talousarviomuutosta ja/tai raamivarausta tuleville talousarviovuosille.
- Jos kuntapäättäjien linjauksena kunnassa halutaan asiassa edetä kohti maksutonta välipalatarjoilua koulupäivän osana, on siitä käynnistettävä hallintosäännön mukaisen toimivallan omaavan toimielimen päätöksellä prosessi, jossa em. selvityksen huomioihin perustuen edetään valmisteluun ja päätöksentekoon. Mahdollisessa prosessissa on otettava huomioon valtuustoaloitteen vastauksessa esille tuodut taloudellisiin ja toiminnallisiin seikkoihin tiedossa olevat muutokset ja vaikutukset sekä varauduttava talousarvion laadinnassa kattamaan lisääntyvät toimintakulut kunnan talouden kokonaisuudessa, mahdollisesti valittavan kohderyhmän laajuudella.